
HASAN FERİD ALNAR'IN KANUN KONÇERTOSUNDA GELENEKSEL TÜRK SANAT MÜZİĞİ UNSURLARI

Dr. Halil ALTINKÖPRÜ¹

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün isteği üzerine ülkemizde müzik alanında atılım yapmak amacıyla yurt dışına eğitim almak üzere gönderilen ve daha sonra ürettikleri eserlerle müzik devrimimizin temelini atan Türk Beşleri'nin saygın üyelerinden biri olan Hasan Ferid Alnar'ın ünlü "Kanun Konçertosu", Geleneksel Türk Sanat Müziği makam ve usûlleri açısından incelenmektedir. Bu eser ile kanun sazının "senfonik müzik orkestrası" içinde yarattığı etki hakkında bazı müzik bilimcilerin görüşleri yer almaktadır. Hasan Ferid Alnar'ın Kanun Konçertosu aynı zamanda bir Geleneksel Türk Müziği çalgısı olan kanun sazının diğer çalgılara örnek teşkil etmesi bağlamında önem taşımaktadır. İlk icrası 1951 yılında Viyana'da bestecinin kendisi tarafından gerçekleştirilen eseri daha sonraki yıllarda, Ruhi Ayangil, Tahir Aydoğdu ve Halil Altinköprü yaylı çalgılar orkestrası eşliğinde icra etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Kanun, Makam, Usûl

THE ELEMENTS OF TRADITIONAL TURKISH ART MUSIC IN HASAN FERİD ALNAR'S KANUN CONCERTO

ABSTRACT

This study focuses from the perspective of the authority and procedures of Traditional Turkish art music on the famous 'Kanun Concerto' by Hasan Ferid Alnar, the highly respected member of The Turkish Five, who were sent at Atatürk's request to study abroad in order to make a breakthrough in the field of music in the early years of the Republic and who later laid the foundations of our music revolution with their works. It includes the views on how this piece impacted the Kanun 'symphonic instrument orchestra music' and some idea of music researches. Hasan Ferid Alnar 's Kanun Concerto' instrument is also important in terms of setting an example to other instruments as a traditional Turkish instrument. The first execution of the work performed by the composer himself in Vienna in 1951 was in later years also performed by the Ruhi Ayangil, Tahir Aydogdu and Halil Altinkopru with stringed instrument orchestras.

Key Words: Kanun, Makam, Usûl

---

¹ E.Ü. DTMK Temel Bilimler Bölümü Öğretim Görevlisi.

Bu çalışmada Hasan Ferid Alnar'ın Kanun Konçertosu ile ilgili tarihsel kaynaklar ve yazılı belgeler araştırıldı. Konçertonun hem şef partisi hem de kanun ile ilgili partiyonları ayrıntılı olarak incelendi. Eserin, bestecisi H. F. Alnar tarafından yapılan ilk icrasının, daha sonraki yıllarda kanun Sanatçıları Ruhi Ayangil ve Tahir Aydoğdu'nun icra kayıtlarının dinlenmesi bu incelemenin gerçekleşmesinde önemli bir yöntem olmuştur. Ayrıca söz konusu eserin, tarafımdan Şef Rengim Gökmen yönetiminde İzmir Devlet Senfoni Orkestrası ile (2006-İzmir), Şef Meleyke Ehedzade yönetiminde Bakü Müzik Akademisi Oda Orkestrası ile (2009-Bakü), Şef Ender Sakpınar yönetiminde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası (2010- Eskişehir) ve yine İzmir Devlet Senfoni Orkestrası (2010-İzmir) ile, Bilkent Üniversitesi Yaylı Orkestrası eşliğinde (2011-Erbil) icra edilmiş olması da incelemenin sağlıklı bir biçimde detaylandırılması ve ortaya konulması bakımından birincil önemde bir yöntem olmuştur.

Partiyonlar dikkatlice incelendiğinde; bu eserin çok sesli ve Klasik Batı Müziği formlarından (konçerto) olmasına rağmen, makam ve usul geçişlerinin ustalıklı yapılmasından dolayı, besteci H. F. Alnar'ın iyi bir notasyon tekniğiyle sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, eserin bestelendiği dönemde, ülkemizde birçok alanda olduğu gibi Klasik Batı Müziği alanında da yeniliklerin yapıldığı müzikteki yani alışkanlıkların benimsetilmeye başlandığı, Türk Müziği-Batı Müziği tartışmalarının bolca yaşandığı zor bir dönemde, bestecinin böyle bir eser ortaya çıkarması, yenilikçiler tarafından olumlu tepkilere, bazı tutucu gelenekselciler tarafından da olumsuz tepkilere neden olmuş olduğu, bestecinin eşiyile yapılan röpartajda (Röp. Halil Altinköprü-Sevin Alnar-15 Aralık 2007,Ankara) ortaya çıkan bulgulardır.

Kadans bölümü kanun sazının teknik imkânlarının özgürce gösterilebildiği bir alan olmasına karşın Alnar'ın ustaklıkları kadans icrası daha sonraki icracılara da örnek teşkil etmiştir. Kadans sonunda orkestranın girişini sağlayan sinyal ezgisi dikkate değerdir.

GTSM Makamları tampere dizgede (bir sekizli dizideki seslerin 12 eşit parçaya bölündüğü dizge) icra edilmesine rağmen duyum oldukça başarılıdır. Bu durum, Alnar'ın her iki müzik disiplini de (GTSM ve Klasik müzik) yetkin olduğunun göstergesidir.

GİRİŞ

Geleneksel Türk Müziği'nin gerek tınısı gerekse teknik imkanları açısından en güzel çalgılarından biri olan kanun ve yaylı sazlar için bestelenmiş olan eser, gerek konçerto formunda bestelendiği için gerekse içinde GTSM makam çeşnileri ve usulleri olması açısından ve aynı zamanda doğu-batı sentezi olduğu için incelenmeye değer bir eserdir. Eseri, 1946 yılında yazmaya başlamış olan besteci H.F.Alnar, daha sonra üçüncü bölümünü değiştirmiştir. İlk yorumu; 1951 yılında, Viyana'da gerçekleşen Kanun Konçertosu, bestecinin kendisi tarafından icra edilmiştir. Konçerto yaylı çalgılar eşliği için beslenmiştir.

Faruk Yener'e² göre...

Birinci bölümün (Moderato) ana "tema"sı yakın çağlar Türk Musikisi'nin tanınmış bestecisi Giriftzen Asım Bey'in "Rast" peşrevinden esinlidir. Bu "tema" yapıtın girişiyile orkestra tarafından tanıtılır, cümleyi kanun alarak geliştirir, bu defa halk müziği karakterinde bir melodiye bağlar. Bu iki esas öge tutti ve solo tarafından işlendikten sonra

² Faruk Yener; *Müzik Kılavuzu*, Bilgi Yayınevi, Genişletilmiş Basım, Ankara, 1991, s. 22-23

geniş bir kadans başlar. Çalgının olanaklarını enine boyuna tanıtan ve bir tür "taksim" olarak yorumlanan kadansa orkestra ana "tema" ile katılır ve bölüm sonuçlanır. İkinci bölüm (Lento non troppo) kanun ve viyolonselın ağır girişi ile başlar. "Mevlevihâne Havası"nın bir cümlesini de alan "tema" viyolonselde belirir, bölüm mistik bir atmosfer içinde sona erer. Üçüncü bölüm (Allegro poco moderato) kanunun kıvrak motifleri ile girer. "Ana tema", "tutti" ve solo tarafından işlenir, yan "tema"lar ilk bölümdeki "Rast" peşrevine ulaşır, eser peşrevden esinli tümceyle biter³.

H.F.Alnar'ın Kanun Konçertosunun yukarıda aynen alınıp aktarılan açıklaması ile birlikte; eserin, doğu-batı sentezi olduğu ve diğer konçertolardan farklı bir eser olduğunu da belirtmek gerekir. Söz konusu bu eser, içindeki Geleneksel Türk Müziği makam çeşnileri ve usul geçkileri açısından da incelenmeye değer bir eserdir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi eserin birinci bölümünün ana temasının, Giriftzen Asım Bey'in Rast Makamındaki Peşrevi'nden esinlendiği görüşü, Geleneksel Türk Müziği'nde aynı makamdaki peşrevlerin veya saz semailerin geleneksel anlayışta bestelendiği zaman melodik yapı ve eserde kullanılan çeşniler bakımından birbirini andırdığı görüşünü ortaya koyabilir.

Buna rağmen, elimizde Kanun Konçertosu'nun ve Asım Bey'in Rast Makamındaki peşrevinin notaları ve kayıtları da incelendiğinde sadece ilk bir iki ölçünün temalarının yakın olduğu ifadesi; "birinci bölümün ana teması esinlidir" görüşüne oranla daha da güçlüdür. Bu düşüncelerimi daha önce icra ettiğim Asım Bey'in Rast Peşrevi ve yüksek lisans tezimin⁴ ikinci bölümü olan Hasan Ferid Alnar ve üzerinde çalıştığım "Kanun Konçertosu" desteklemektedir. Söz konusu iki eser daha dikkatli incelendiğinde, birbirinden esinlenmediği, hem ezgisel hem de usul yönünden farklı olduğu anlaşılabilir. Ayr. bilgi için bkz.⁵

Konçertonun dikkate değer yanı içerdiği Türk Sanat Müziği öğelerinin, ancak özellikle Geleneksel Türk Sanat Müziği'ne dayalı olanların üstlendikleri etkin roldür. Yiğit Aydın'a (2003) göre..., "*Bu etkinlik kaçınılmaz olarak ezgisel ve armonik bir nitelik taşıması yanında, eserin genel yapısına da yansır ve en önemlisi orta Avrupa modellerinden daha farklı bir konçerto söylemine yol açar*"⁶

Ayrıca besteci, Türk Müziği çalgısı olan kanun için konçerto besteleyerek, senfonik müziğe yeni bir çalgının tınısını da kazandırmıştır. Bu bağlamda Prof. Koral Çalgan Batı Müziğinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ritimlerinin ve tınılarının önemi konusunda şunları belirtmektedir:

Avrupa da çok sesliliğin gitgide gelişmesi ile temelde tek sesli olan müzik kültürlerinin etkisi çok azaldı. Hatta bu etkilerin kesileceğini düşünenler oldu. Salt ezgi ve çok sesli örgü tekniğinin değil, ritim ve tınlayışının da yeni etkilere açık olduklarını unutuyorlardı. Nitekim işte bu noktada Türk kültürü müzik öğelerinin batı müziğine alınması olanağı ortaya çıkıyordu Bu olanağı en iyi değerlendiren bestecilerimizden birisi de Hasan Ferid Alnar'dır⁷.

³ Faruk Yener; *Müzik Kılavuzu*, Bilgi Yayınevi, Genişletilmiş Basım, Ankara, 1991, s. 22-23.

⁴ Halil Altınköprü; Cumhuriyet Döneminde Çağdaşlaşma Çalışmaları ve Hasan Ferid Alnar Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004

⁵ Asım Bey; "Rast Peşrevi", *TRT TSM Repertuar no: 2464*.

⁶ Yiğit Aydın, "Avrupa ve Türk Müziği'nin Ortak Evrimi", *Andante Türkiye'nin Klasik Müzik Dergisi*, İstanbul, 2003, yıl:1, Sayı: 6, s.12.

⁷ Prof. Koral Çalgan, Franz LISTZ ve M.R. Gazimihal'in bir araştırması. "Liszt'in İstanbul Konserleri, *Müzik Ansiklopedisi Yayınları*, Ankara, 1991, s.24.

2

A

Kanun

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

p

p

p

p

p

p

12

Kanun

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

mf

p

p marcato

p marcato

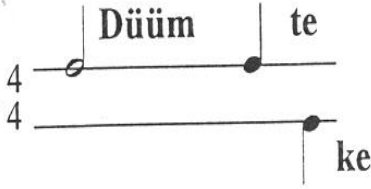
pp

pp

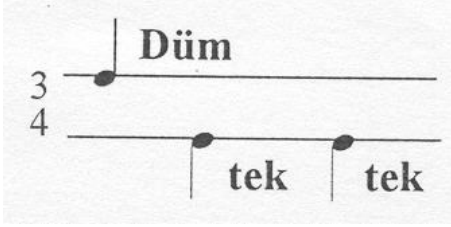
pp

Hasan Ferid Alnar, Kanun Konçertosu'nda Geleneksel Türk Sanat Müziği usûllerini de kullanmıştır.

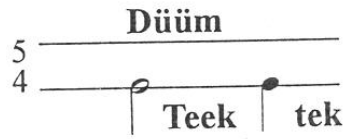
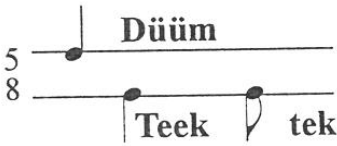
Sofyan Usûlü: Dört zamanlı, üç vuruşlu basit ve bileşik usûldür. Bileşiminde iki nim sofyan usûlü mevcuttur. GTSM'deki gösterimi aşağıdaki gibidir.

Semai Usûlü: Üç zamanlı ve üç vuruşlu basit bir usûldür. GTSM'deki gösterimi aşağıdaki gibidir.

Türk Aksağı Usûlü: Beş zamanlı, üç vuruşlu basit ve bileşik bir usûldür. Bir nim sofyan ve bir Semai usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. GTSM'deki gösterimi aşağıdaki gibidir.

Kanun Konçertosu'nu, içerdiği GTSM makam çeşnilerine göre değerlendirecek olursak:

Eser, acemaşiran perdesinde yaylı sazların seslendirdiği Rast çeşnisiyle başlar:

5. Ölçüde, kanunun Çargâh Perdesinde Buselik çeşnili ezgilerini, birinci keman ile viyolanın taklit etmesi ilgi çekmektedir.

Moderato (♩ = 88)

Kanun

Violin I

Violin II

Viola

Cello

Contrabass

Yerinde Rast Makamı Dizisi*

Rast 4'lüsü

Rast 5'lisi

Ardından 21. ölçüde yine Acemaşiran perdesinde Neveser Makamı çeşniyle bir yarım kalış yapmaktadır.

* Kanun Konçertosundaki makam çeşnileri Batı Müziği ses sistemine göre (12 perdeli, Tampere dizge) yapılmıştır. Bu çeşniler, Türk müziği ses sistemine göre (24'lü dizge) karşılaştırılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: "Hüseyin Saadetin Arel", *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*, Kültür Bakanlığı, Yayına Hazırlayan Onur Akdoğu, DSİ Basımevi, Ankara, 1991.

20

Kanun

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

ff

ff

ff

ff

f

p

mf

mf

pp

pp

pp

Yerinde Neveser Makamı Dizisi:

Başa;

(Sol) Rast'ta

NİKRİZ 5'lisine;

(Tiz genişleme)

S A S T e b e T e b e

(RE) Nevâ'da HİCÂZ'lı Gerdâniye'de BÜSELİK'li

(RE) NEVÂ'da HÜMÂ Y Ü N DİZİSİ

(SOL) RAST'ta Z İ R G Ü L E DİZİSİ

Sonuçta) Rast'ta NİKRİZ'li KARAR

(Nevâ'da HİCÂZ'lı vede

NEV-ESER MAKAMI

Daha sonra 52. ölçüde, Hüseyini Makamı çeşnisi duyulmaktadır.

Kanun

Kanun

Hüseyinî Makamı Dizisi*

Pestte DÜĞÂH'ta HÜSEYNÎ 5'

(Tize) HÜSEYNÎ DİZİSİ FA(♯) Tizde - çıkıcı seyirde
çıkıcı seyirde; Eviç'li HÜSEYNÎ' de UŞŞAK 4'

DÜĞÂH' ta HÜSEYNÎ' li KARAR

Tizde-inici seyirde
HÜSEYNÎ'de KÜRDÎ 4' lü süne
(FA♯) ACEM' li HÜSEYNÎ DİZİSİ

Eserin birinci bölümü orkestranın, ardından da kanunun tekrar ettiği Nikriz çeşnili bir ezgi ile son bulur.

Yerinde Nikriz Makamı Dizisi

Nikriz 5'lisi

Rast 4'lüsü

* Daha fazla bilgi için Bkz: Erdinç Çelikkol, *Türk Musikisi Bilgileri*, Özsan Matbaacılık, Bursa, 2000.

Kanun Konçertosunun ikinci bölümü ağır bir Saba ve Bestenigâr makamlarının birbirine geçmiş etkileri ile başlamaktadır. (120.ölçü).

lento non troppo (♩=60)

Kanun

p

7

12

Saba Makamı Dizisi:

Çargâh'ta zirgüleli hicaz makamı dizisi.

Düğâh'ta sabâ 4'lüsü

Yerinde Bestenigâr Makamı Dizisi:

Yerinde Sabâ Makamı Dizisi:

Irak'ta Segâh 4'lüsü.

Saba ve Bestenigâr çeşnilerini 153. ölçüde Yegâh perdesinde Hicaz Makamı çeşnisi izliyor.

Kanun

30 11 D

Kanun

45

Hicaz Makamı Dizisi

(LÂ) DÜĞÂH'ta HİCÂZ 4'

12

(RE) NEVÂ'da RAST 5'lisi

(Çıkıcı) H İ C Â Z MAKAMI DİZİSİ (1)

(İnici) H İ C Â Z MAKAMI DİZİSİ (2)

(LÂ) DÜĞÂH'ta HİCÂZ 4' KARARLA

(RE) NEVÂ'da BÜSELİK 5'lisine

H İ C Â Z MAKAMI

92. Ölçüdeki Çargâh perdesindeki kalış, Zirgüleli Hicazlı olduğu halde (Çargâh perdesi, Saba makamının güçlü perdesi olmasından dolayı) ezgi Saba makamı etkisi bırakmaktadır.

H

74

Kanun

I

83

Kanun

Üçüncü bölüm hareketli ve Buselik makamı çeşniysiyle başlar. (216-228.Ölçü)

Kanun

4

mf

12

Kanun

mf

Buselik Makamı Dizisi

B-Büselik 5'lisi + Hicâz 4'lüsü

Buselik Makamında, Nim Hicaz Perdesi yeden olarak kullanılmasına karşın, 3. bölüm başındaki Buselik çeşnisinde (yukarda belirttiğimiz), Rast Perdesi yeden olarak kullanılmıştır.

256 ve 284. Ölçülerde Acemaşiran perdesinde Nikriz,

B 38

Kanun

p marcato

64

Kanun

f

Son bölüm yoğun orkestra ve kanunun karşılıklı söyleşisiyle son bulur.

Bu eser, Batı müziği türü olan konçertonun, GTSM enstrümanı olan kanunun teknik icra imkânlarını göstermek üzere bestelenmesi, ayrıca eserin seslendirilmesi esnasında sık sık GTSM makamları, çeşnileri ve usullerinin dinleyiciye hissettirilmesi sebebiyle müzik tarihimiz açısından, özellikle de Cumhuriyet Döneminde Türk Müziği'nin çağdaşlaşma çalışmaları açısından vurgulanması ve orkestralarımız tarafından sıklıkla ve de dikkatle icra edilmesi gereken çok önemli bir eserdir.

Ferid Alnar'ın Kanun Konçertosu, özgün bir eser olması yönüyle müzik otoriteleri tarafından beğenilmiştir. Söz konusu eser halen orkestra eşliği ile seslendirilerek müzik dağarındaki gözde yerini koruyabilmekte ve bir geleneksel Türk müziği çalgısının orkestra ile ne denli başarılı olarak kullanılabileceğini kanıtlamaktadır. Bu eser bir Türk Müziği çalgısının orkestraya dâhil edilmesi boyutunda farklı tınların batı tınları içinde yer alması açısından da önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Usul geçkilerinin başarılı kullanılmış olması bakımından da konçertonun yazımı, çağdaş bir yorum kazandırır.

Hasan Ferid Alnar'ın, geleneksel müziğimizi ve çok sesli klasik Batı müziğini sentezleyerek Türk Beşlileri içinde çalmış olduğu kanun sazı ile, belki de ulusal değerlerimize en fazla bağlı kalmış sanatçı olarak, yaşadığı dönemde (gerçek anlamda) hak ettiği yeri aldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında, bundan sonra açılacak konser salonlarından en azından birine "Hasan Ferid Alnar" adının verilmesi ve bestecinin eserlerinin tüm devlet orkestraları tarafından seslendirilmesi en büyük dileğimizdir.

SONUÇ

Bu çalışmada Müzik Klavuzu⁸ adlı eserin yazarı Faruk Yener'in H.F.Alnar'ın Kanun Konçertosu'nun ana teması ile ilgili görüşlerine karşılık makalenin yazarı tarafından da farklı bir görüş ortaya atılmıştır. Ayrıca, Kanun Konçertosu'nun bazı müzik bilimciler tarafından Geleneksel Türk Sanat Müziği eseri olamayacağı görüşü yaygındır. Ancak gerek yazarın gerekse bu görüşün karşısında yer alan bazı araştırmacıların da konuya; Kanun Konçertosu'nun, Türk Müziği alanında bir ilk olduğu ayrıca, kanun sazının kendine özgü tınısı ile yaylı çalgılar veya senfonik orkestralar içerisinde yer aldığı ve gerek Türk Müziği gerekse uluslararası müzik alanında önemli bir merhale olduğu şeklinde yaklaştığı görülmektedir.

Kısaltma: GTSM (Geleneksel Türk Sanat Müziği)

Kaynakça

- ALTINKÖPRÜ** Halil. (2004) Cumhuriyet Döneminde Çağdaşlaşma Çalışmaları ve Hasan Ferid Alnar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- AYDIN**, Yiğit. (2003) "Avrupa ve Türk Müziğinin Ortak Evrimi, Alnar'ın Viyolonsel Konçertosu", *Andante Türkiye'nin Klasik Müzik Dergisi*, Yıl 1, Sayı: 6.
- ÇALGAN** Koral. (1991) Franz LİSTZ ve M.R. Gazimihal'in bir araştırması. "Liszt'in İstanbul Konserleri, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- ÇELİKKOL**, Erdiñ. (2000) *Türk Musikisi Bilgileri*, Özsan Matbaacılık, Bursa.
- OKYAY**, Erdoğan. (1989) *Ferid Alnar, Longa'dan Konçertoya*, Sevda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara.
- SAY** Ahmet. (1985) *Müzik Ansiklopedisi*, Sanem Matbaası, Cilt II, Ankara.
- SELANİK** Cavidan. (1996) *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*, Doruk Yayımcılık, Pelin Ofset Ltd. Şti, Ankara.
- TRT TSM** Repertuarı. "Rast Peşrevi", Asım Bey, Rep.No.2464.
- YENER** Faruk. (1991) *Müzik Klavuzu*, Bilgi Yayınevi, Genişletilmiş Basım, Ankara.

⁸ Faruk Yener, *Müzik Klavuzu*, Bilgi Yayınevi, Genişletilmiş Basım, Ankara, 1991.